

LUND UNIVERSITY

I maktens skiftande korridorer

Eller: var har universitetets ledning och förvaltning suttit genom tiderna?

Tersmeden, Fredrik

Published in:
Årshögtid

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (2019). I maktens skiftande korridorer: Eller: var har universitetets ledning och förvaltning suttit genom tiderna? I *Årshögtid: Lunds universitet 25 januari 2019* (s. 11-25). Akademiintendenturen vid Lunds universitet.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

I maktens skiftande korridorer

ELLER: VAR HAR UNIVERSITETETS LEDNING OCH FÖRVALTNING SUTTIT GENOM TIDERNA?

”Vi har ju ingen lokal”.

I detta klassiska klagomål – odödliggjort inte minst genom humorprogrammet ”Lorry” – kan kanske delar av nuvarande universitetsförvaltning instämma. Detta i beaktande av rådande flyttkarusell medan ett antal av lärosätets centrala byggnader – Universitetshuset, Kungshuset och Byrålogen – alla parallellt befinner sig under renovering. Med än mer rätt hade dock personalen under universitetets allra första år kunnat fälla denna replik. Den nyinvigda karolinska akademien må nämligen ha haft både kansler och prokansler, lärare och studenter, regelverk och privilegier, ceremonidräkter i sammet och spiror av silver, men egna lokaler – det hade den inte.

En anledning till detta var att den omfattande donation av jordagods som utgjorde lärosätets ekonomiska grund i stor utsträckning bestod av fordringar på framtiden. De gods som skulle föda universitetet var i många redan bortförpantade till enskilda personer, och först i och med dessas successiva fränfällen skulle intäkterna tillfalla akademien. I avvaktan härpå fick man hålla utgift-

erna nere, och att därvid inköpa eller låta bygga hus särskilt avsedda för det unga lärosätets behov – primärt undervisning men även förvaltning – var inte att tänka på.

TIDEN I DOMKYRKAN (1668–1690)

Lösningen låg i stället i samverkan med den stora, mäktiga och rika institution, vilken universitetet som undervisningsanstalt redan hade naturligt starka band till: kyrkan. I dess gamla katedral bedrev de teologiska, juridiska och medicinska fakulteterna sin undervisning (filosoferna hölls däremot i domkapitlets biblioteksbyggnad, i dag mer känd som Liberiet) och här sammanträdde i regel även universitetets högsta styrande organ, konsistoriet. Per Örtengren menar sig, i sin detaljrika historiska översikt över universitet byggnader, av protokollen kunna utläsa att mötena troligen hölls i det så kallade lekmannakoret. Vissa gånger tycks de dock i stället ha förlagts till domkapitlets sessionssal i Kapitelhuset, en med domkyrkan sammanbyggd medeltidsbyggnad vid dagens Krafts torg (då kyrkogård), vilken revs 1805.

Att universitetets ledning i mer än tjugo år kunde klara sig med denna temporära, ambulerande lösning hade förstås att göra med att den administrativa apparaten vid denna tid var minimal. Utöver det beslutande organet, konsistoriet – vilket utgjordes av universitetets samtliga ordinarie professorer under ledning av den professor som under respektive halvår förde klubban som rektor – utgjordes själva universitetsförvaltningen vid denna tid i praktiken av två personer: akademisekreteraren och akademiräntmästaren. Av dessa båda tjänstemän, vilka båda utsågs av konsistoriet, skulle sekreteraren "vara kunnig uti Vältaligheten, Svenska och Skånska Lagen, samt Practiska Philosophien". Till hans arbetsuppgifter hörde bland annat att föra konsistoriemötenas protokoll, delge fattade beslut till berörda parter och sätta upp de handlingar "som i Consistorii namn skrifvas bör" men även att hålla räkning över till universitetet erlagda böter. Vidare skulle han vid varje rektorsskifte "i Rectors närvaro, i Archivet nedlägga Consistorii Domar och Beslut eller Utslag". Räntmästaren å sin sida skulle vara en om svensk lag "icke okunnig" person som "älskade" akademien och hade "god kännedom om dess tillstånd". Hans viktigaste uppgifter var att vårda universitetets jordegendomar (som utgjorde grunden för dess ekonomi), indriva dess intäkter (undantaget de ovannämnda böterna) och sköta universitetets samlade ekonomiska redovisning inför rektor och Kammarkollegiet i Stockholm.

Översatt till nuvarande förhållanden skulle man nog kunna beteckna akademisekreteraren som en kombinerad motsvarighet till dagens förvaltningschef och chefsjurist, medan räntmästaren kan ses som en kombinerad ekonomi- och byggnadschef. Vad man inte kan låta bli att undra över är dock var de båda herrarna – ty vid denna tid var de förstås män – rent fysiskt gjorde av sina indrivna pengar samt sina arkiverade protokoll, skrivelser och verifikationer under denna ännu lokallösa period. Förvarades de männe i domkyrkan eller i de båda tjänstemännens respektive hem? Oavsett vilket kan man sluta sig till de dåtida administrativa handlingarnas ringa omfång utifrån det faktum att de alla, då dansk trupp sommaren 1676 hotade Lund, kunde nedpackas "uti aerarii [räntekammarens] kista" – och då fick även lärosätets regalier och rektors ceremonidräkt plats däri! Denna kista förvarades sedan under krigsåren i S:t Petri kyrka i Malmö, och som denna stad aldrig intogs

eller på annat sätt krigshärjades finns lyckligtvis i princip all samtida dokumentation från universitetets äldsta verksamhetsperiod bevarad än i dag.

Universitetets återupprättande efter kriget 1682 innebar initialt ingen förbättring av lokalförhållandena. Som Martin Weibull skriver i sin och Elof Tegnérns universitetshistorik från 1868:

Under de första åren efter återupprättandet måste universitetet åtnöja sig med att fortfarande begagna till auditorier [föreläsningssalar] domkyrkans chor och capeller samt det fordna domcapitelbibliotheket. Domkyrkan var sålunda att betrakta som universitetets offentliga byggnad, och dess anslagstafla var anbragt på en pelare å densamma.

TIDEN I KUNGSHUSET (1690–1802)

Universitetets lokalfråga skulle dock lösas några år senare, och detta genom en kreativ lagtolkning av kung Carl XI. Denne hade som bekant, i och med sin uppnådda myndighetsålder, återupptagit sin fars uppsåt att dra in – eller "reducera" – sådana egendomar som kronan tidigare skänkt bort till enskilda, ett projekt känt som reduktionen. Ursprungligen hade denna naturligt nog endast omfattat sådan gods som givits bort av svenska regenter, men Carl utökade den nu till att även omfatta exempelvis fastigheter i de nyerövrade södra landskapen, vilka bortskänkts av danska kungar. Till dessa hörde Kungshuset i Lundagård, vilket 1655 givits som gåva till historikern Vitus Bering av Frederik III. I början av 1688 indrogs detta från de dåvarande ägarna, biskop Peder Winstrups arvingar. Genom ett kungligt brev av den 16 mars 1688 skänktes huset i stället till Lunds universitet.

Universitetets första egna byggnad var dock vid överlämnandet i ett svårt förfallet skick: golvbjälkar hotade att brista, takspånen var ruttna, dörrar var stulna och fåglar flög in genom trasiga fönster. I kombination med lärosätets dåvarande mycket knappa ekonomi dröjde det därför lång tid innan man lyckats sätta huset i sådant stånd att samtliga delar av det kunde nyttjas för avsedda ändamål. Vad gäller lokalerna för ledning och förvaltning så var det först efter drygt tre år, den 4 april 1691, som konsistoriet för första gången kunde hålla sammanträde i den nya byggnaden.

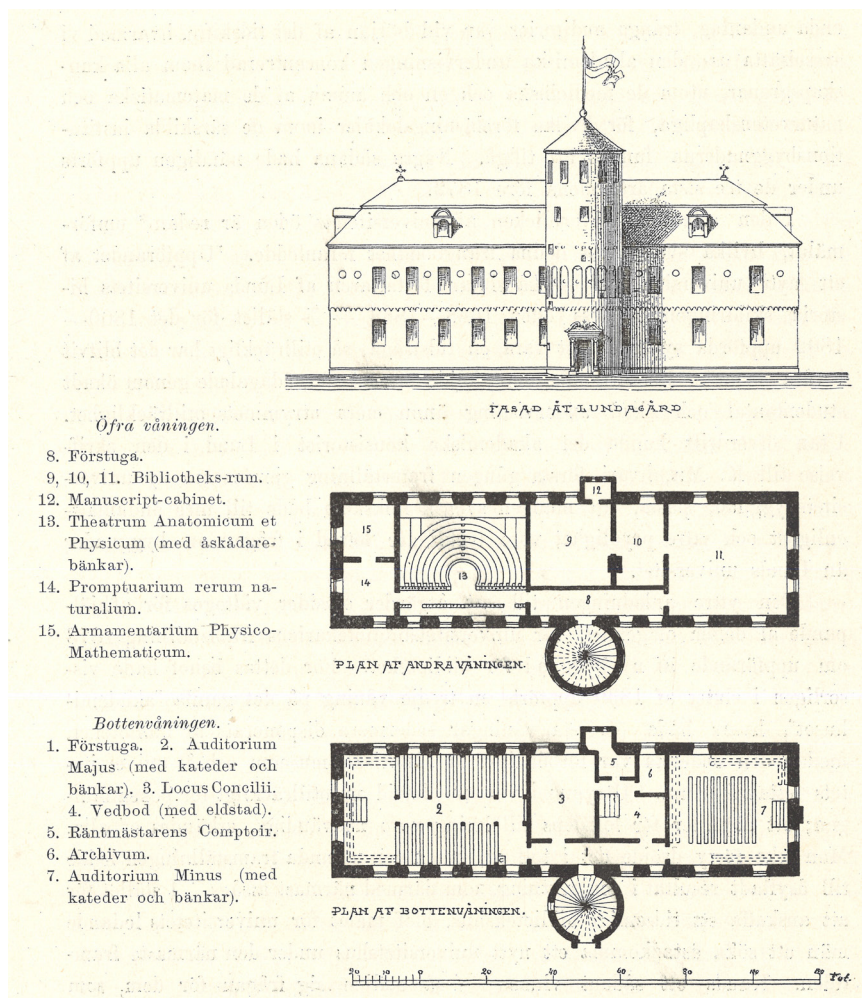
[illegible]

Den 4 april 1691 kunde universitetets högsta beslutande organ, konsistoriet, för första gången sammanträda i egna lokaler. Det hela har i efterskott noterats genom att orden "i Lundagårdzhuus" – alltså Kungshuset – skjutits in i protokollets ingress. Bildkälla: Universitetsarkivet.

De rum som därvid nyttjades låg mitt i byggnadens andra (och då översta) våningsplan mellan å ena sidan en större föreläsningssal i väster och å den andra sidan universitetsbibliotekets lokaler i öster. I en samtida redogörelse för "Academiens publique huus" (bilagd universitetets räkenskaper för år 1696), beskrivs dessa rum sålunda:

Consistorium med des förmak, med fönster, dörrar, låsar och hängsler, uti sielfwe Consist:rummet een liten utbyggd cammar innan före, som brukas till Academiens Archivum, med fönster, kring väggarne upslagne hyllor, dörr med behörigt beslag, af lås och gångjärn.

Det kan tilläggas att den lilla "utbyggda kammaren" som alltså fungerade som universitetets första arkivlokal från början hade haft en helt annan funktion: under husets tidigare ägare hade den tjänat som latrin! Något särskilt rum för den tjänsteman som hade att sköta arkivkammarens innehåll, akademisekreteraren, ingick däremot synbarligen inte i dessa nya lokaler. Måne sekreteraren använde konsistorierummet som sitt arbetsrum mellan mötena, eller så kanske han utförde sina administrativa sysslor i det egna hemmet?

Samtida rekonstruktion av Kungshusets sydfasad och inredning kring 1740, det vill säga efter konsistoriets och förvaltningens nedflyttning till nedre våningen (rummen 3-6). Den före detta latrin, vilken tidigare fungerat som universitetets första arkiv är tydligt synlig på nordfasaden. Bildkälla: *Lunds universitet 1872–1897* (Lund 1897).

Under alla omständigheter kan konstateras att konsistoriet inte särskilt länge fick sitta i lugn och ro i sina nya lokaler. Bortsett från att restaureringsarbeten pågick i andra delar av huset under merparten av 1690-talet så innebar stora nordiska kriget att Lund under en period runt 1710 föll i danskarnas händer, varvid Kungshuset av de danska trupperna nyttjades som spannmålsmagasin med åtföljande slitage och åverkan. Knappt hade professorerna därefter hunnit återta huset och vidtagna nödiga nya renoveringar innan Carl XII med ett talrikt följte slog sig ned i Lund med en omfattande generell lokalbrist i staden som följd. Ej heller konsistoriet kom därvid undan att göra på sig för stats- och militärmaktens behov, och bland annat användes dess sammanträdesrum under en tid för en krigsrättsprocess mot den tidigare befälhavaren i Finland, general Georg Lybecker.

Det som slutligen skulle driva konsistoriet ur dess lokaler på Kungshusets andra våning var dock en "inre fiende": universitetsbiblioteket. 1726 hade denna växande samling tagit över konsistoriets förmak och bara tre år senare föreslogs att den även skulle få ta "förstugan till konsistorium tillika med själva konsistorierummet" i anspråk. Kanslern godkände förslaget, och som ett resultat flyttade konsistoriet 1730 ned en våning till markplanet. De rum som därvid togs i bruk hade i äldre tider tjänat som kök, men hade under senare tid varit upplåtna till en student som där idkat boklåda. Nu blev ett av rummen konsistoriets "sessionsrum", men därtill inreddes också för första gången ett rum särskilt som kontor för en av universitetets tjänstemän: räntmästaren. Även ett riktigt arkivrum skapades, men däremot synbarligen inget rum för akademisekreteraren (om inte denne arbetade i arkivet). Ett tredje rum i direkt anslutning som man annars hade kunnat tycka lämpligt för det senare ändamålet erhöll i stället den prosaiska funktionen som vedförråd, men gjordes senare under seklet om till "pedellkammare". Pedellerna var ett slags vaktmästare och praktiska allt-i-allon, till vars uppgifter bland annat hörde att distribuera möteskalleser till professorerna. På sitt sätt skulle man alltså kunna säga att det var en tidig motsvarighet till interpostfunktionen inom LU Service som flyttade in i vedförrådet.

Även om konsistoriets nedflyttning till bottenvåningen skett av visst nödtvång innebar den samtidigt en lyft-

ning av dess lokaler. Det nya rummet kostades på en betydligt mer praktfull inredning än vad man tidigare haft. Det fick ett gipstak, utfört av den tyske murarmästaren Georg Mockelten, vilken gjort sig känd för sina inredningsarbeten på ett antal skånska slott. Väggarerna kläddes med panel nedtill och ovan dessa med gyllenläderstapeter. Som inredning inställdes "sexton med gobelin öfverklädda stolar" runt "det med rött kläde betäckta sessionsbordet". Inte minst pryddes rummet dock av tavlor. En stor mängd pampiga porträtt av svenska monarker samt av lärosätets dittillsvarande kanslerer skickades nämligen ned från Stockholm, och av en bevarad inredningsskiss från början av 1760-talet framgår att det inte kan ha varit mycket av gyllenläderstapeterna som tittade fram mellan de många konterfejen.

Att konsistoriets nya samlingslokal blev så överdådigt påkostad kunde det tacka sin dåvarande kansler, hattpolitikern och riksrådet Carl Gyllenborg för. Denne, som politiker av senare tiders historiker högst omtvistade person, hyste nämligen ett engagemang för sitt universitet som inte ens hans ivrigaste belackare i övrigt kunnat förneka. Martin Weibull sammanfattar den gyllenborgska kanslergärningen med bland annat dessa ord:

*Så ser man honom från alla håll samla gåfvor;
han lägger hela sitt personliga och hela sitt
politiska partis inflytande i vågskålen för att vid
riksdagarna utverka förmåner åt universitetet, ja,
han begär och erhåller till och med tillstånd att
anordna ett lotteri till upphjelpande af universite-
tets svaga inkomster. På detta sätt blef det möj-
ligt att om ej uppföra nya offentliga byggnader,
hvilket redan då kunde ha varit väl behöfligt, så
dock förändra de äldre efter en ny tids fordringar:
bibliotheket utvidgas, ny consistoriesal inrättas,
ny fäktsal och en anatomisal, allt för tiden och
tillgångarna icke så ringa företag [...].*

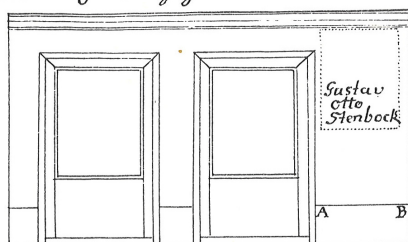
1700-talet såg dock inte bara ett flottare sammanträdesrum för konsistoriet utan även de första stegen till en utbyggd administrativ organisation. Genom kungliga beslut 1763 och 1764 inrättades tre nya tjänster: räntmästaren fick under sig en kamrerare (eller bokhållare) och akademisekreteraren såväl en notarie som en kanslist (de två senare tjänsterna skulle dock i praktiken med

tiden komma att slås ihop till en, och notarietjänsten avskaffades formellt 1861). I och med denna expansion blev utrymmena i anslutning till konsistorierummet uppenbarligen för små, ty när universitetet 1763 av kyrkan förvärvade Katedralskolans tidigare byggnad väster om domkyrkan för att däri inrätta ett kemiskt laboratorium, så lät man även inreda lokaler för ett "akademikontor" på övervåningen. Detta torde ha varit

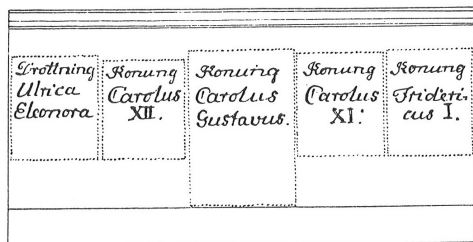
första gången sedan universitetet fått egna lokaler som förvaltningen delades upp i flera av dessa.

Eftervärlden är inte bortskämd med ögonvitnesskildringar från 1700-talets lundensiska universitetslokaler i allmänhet och i synnerhet inte från de av dessa vilka brukades av ledning och förvaltning. En lika observant som långväga och exotisk besökare i Lund har dock lämnat

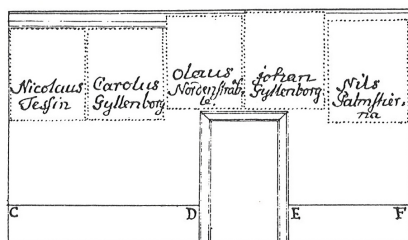
Fasader af Consistorii rummet invändigt.

Norra Sidan af Academiens Frågarelsen.

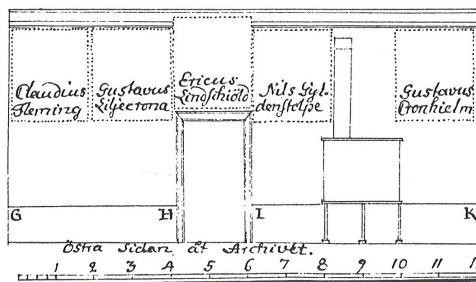

Västra Sidan af Stora Auditorium.

Södra Sidan af Förstugan och Academiens gårdar.

Consistorii Rummet invändigt
 Längd — 12 1/2 al.
 Bredd — 10 1/2
 Högd till Corruisen 5 1/2
 Corruisens högd 1/2
 Högd till Taket 6 1/2
 Bredder AB — 2 1/2
 CD — 5
 EF — 5 1/2
 GH — 4 1/2
 IK — 5 1/2

Östra Sidan af Archivet.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Alnar

Schematisk ritning över konsistorierummet från 1760-talet, vilken låter oss se hur de olika kunga- och kanslersporträtten var upphängda. Bildkälla: *Lunds universitets historia, del II: 1710–1789* (Lund 1982)

en rätt detaljerad dagboksanteckning om den rundvisning han fick i Kungshuset år 1787. Det är sydamerikanen Sebastián Francisco de Miranda y Rodríguez, fransk revolutionsgeneral och venezuelansk frihetskämpe, som (i svensk översättning) förmedlar följande tidsbild, värd att citera även vad gäller de avsnitt som inte berör förvaltningens delar av huset:

Vi gingo upp i observatoriet [i Kungshusets torn], där observatorn Mr Liedtgren lät oss i teleskopet se Köpenhamn, som ligger rakt fram. Vi gingo ännu högre upp och ut på taket på tornet och njöto av den vackra utsikten över staden, Sundet och Malmö, en liten stad på denna kust mittemot Köpenhamn, 3 mil från denna huvudstad. Här vilade vi oss en god stund och gingo sedan ned i universitetsbiblioteket, uppställt i en serie rymliga rum och i god ordning. Innehåller 18.000 volymer. Här lade jag märke till bland annat porträtt av den celebre Pufendorf, som var professor vid detta universitet och som här skrev sina förnämsta verk. Här finns också en medaljsamling, som jag icke fick se, då nyckeln ej var tillgänglig.

Sydamerikanen Francisco de Miranda, vilken 1787 gästade Lund och i sin dagbok givit en tidsbild av Kungshuset. Målning av den franske konstnären Georges Rouget. Bildkälla: Wikimedia Commons.

Därefter besågo vi de två hörsalarna, eller klasserna, där professorer föreläser under olika timmar dagligen, från klockan 8 på morgonen till 4 på eftermiddagen. Därefter gingo vi in i konsistoriet eller sammankomstrummet, där jag såg flera porträtt av landets härskare (däribland Karl XII:s och Karl X:s i mitten i egenskap av grundare av detta universitet 1667). Huset är en donation av biskop Winstrup, som var biskop då detta landskap erövrades av Sverige från danskarna.

På det hela taget får man säga att de Miranda verkar ha blivit väl informerad och uppfattat det mesta korrekt under sitt korta lundabesök, så dock inte grundaråret samt uppgiften att Winstrup skulle ha donerat huset – annat än möjligen i en ytterst såväl ofrivillig som postum bemärkelse (faktum är dock att Winstrup i sin tidigaste plan för inrättandet av ett universitet i Lund föreslagit just Kungshuset som en lämplig byggnad; det var dock innan han själv förvärvat det som privatbostad...).

Möjligen har vi även en annan samtida skildring av konsistorierummet, och det i bildform. Från 1700-talets slut finns en känd akvarell, troligen utförd av Martin David Roth, universitetets ritmästare 1783–1805. Målningen visar en examination, och Arvid Leide som har analyserat bilden noga i sin bok *Akademiskt 1700-tal*, anser sig inte bara ha kunnat fastställa vilka personerna på den är och vilket datum den avbildade examinationen ägde rum (19 maj 1791) utan även lokalen: Kungshusets konsistorierum, där denna typ av examina enligt skriftliga källor också brukade hållas. Samtidigt finns det åtskilliga detaljer i bilden som talar mot Leides identifiering. Det gäller bland annat att placeringen av fönster, dörrar och kakelugn inte tycks stämma med samtida ritningar, men framför allt undrar man: var är alla porträtten? Förvisso hade konsistorierummets tavelsamling minskats något i mitten av 1760-talet, då man i samband med en höjning av väggpanelerna flyttat upp kanslersporträtten till biblioteket, men kunga-porträtten hängde veterligen kvar seklet ut. Deras utelämnande kan förstås vara en artistisk frihet från Roths sida, men är i så fall en rätt rejäl sådan.

TIDEN I KUGGIS (1802–1882)

Vid 1700-talets slut hade Kungshuset definitivt börjat bli alltför trångt för alla de olika inrättningar det skulle

Akademiritmästaren Martin David Roths akvarell av en examination under sent 1700-tal. Platsen för scenen har antagits vara konsistorierummet i Kungshuset – men var är då tavlorna? Bildkälla: Kulturen.

rymma: föreläsningssalar, vetenskapliga samlingar, observatorium, bibliotek och lokaler för ledning och förvaltning. Därför började nybyggnation projekteras. Ett första förslag från 1794 gick ut på att Kungshuset skulle kompletteras med två envånings flyglar direkt anslutna till den äldre byggnaden. Detta föll dock primärt på att den dåvarande muren kring Lundagård inte lämnade tillräckligt utrymme för en flygel mot Kyrkogatan i väster. För att sondera andra möjligheter lärt kanslern sända ned en ung byggnadskonduktör, Sven Johan von Engeström, från Överintendentsämbetet. Ehuru född stockholmare får denne sägas ha varit en man med tillfredsställande lundensisk bakgrund: inte bara hade hans far varit student i Lund, hans farfar hade varit biskop där (och därmed prokansler) och hans morfar var ingen mindre än den berömda lundahistorikern Sven Lagerbring. På grundval av von Engeströms rekognosceringar återkom Överintendentsämbetet 1798 med ett förslag innebärande att man tills vidare endast skulle bygga en flygel öster om Kungshuset, men i gengäld fristående och i två våningar. Ritningar till en sådan byggnad utfördes också av arkitekten Carl Fredrik Sundvall.

På Sundvalls ritning var hela bottenvåningen vikt för ledning och förvaltning: utöver ett nytt "sessionsrum" för

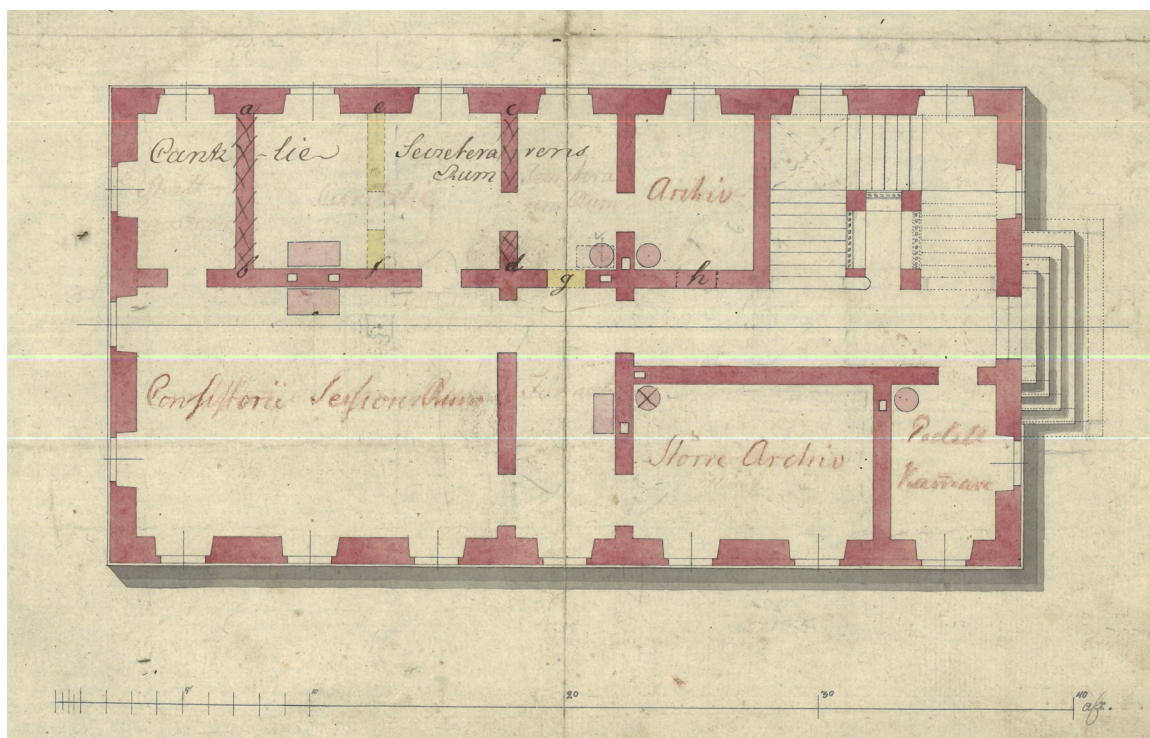
konsistoriet skulle här finnas ett rum för akademisekreteraren, ett för pedellerna, ett kansli, en "skattkammare" (lokaler för räntmästaren och hans personal) och inte mindre än två arkivlokaler. Trots att detta redan i sig innebar en rejäl expansion jämfört med vad man haft i Kungshuset så föreslog konsistoriet ändringar som innebar än mer plats för de administrativa funktionerna, dels genom att själva byggnaden som helhet skulle breddas med två alnar, dels genom att skattkammaren skulle flyttas till övervåningen (annars i huvudsak avsedd för universitetets naturvetenskapliga samlingar) varvid sekreterarens rum kunde göras större. Så skedde också. I april 1800 började grundläggningsarbetena för det nya huset, vilket kunde tas i besittning två år senare. Officiellt kallades det för "Consistoriihuset" eller "Nya Akademien", men i student- och folkmun blev det mer känt som "Kuggis" – detta som en anspelning på risken att "kuggas" i de dåtida antagningsproven till universitet, vilka kom att hållas i just detta hus.

Innebar nybygget större utrymmen än tidigare så var de dock i gengäld desto påvare. Kuggis uppfördes under knappa ekonomiska förhållanden, vilket innebar många besparingar mot den ursprungliga planen. Den avsedda sandstensreverteringen av ytterväggarna byttes mot

enkel kalkrappning, ett påkallat rustverk i den sankta jorden under husgrunden ströks (med sättningar som följd; redan 1812 konstaterades sådan sprickor i konsistorierummet att man fruktade att taket skulle ramla in) och antalet kakelugnar i huset minskades drastiskt (Kuggis blev därmed en ökänt kylig byggnad stora delar av året). Också interiört var man nu långt från de flotta gyllenläderstapeterna i Kungshuset. Visserligen hörde även det nya konsistorierummet till de få utvalda rum i det nya huset som fick både kakelugn och gipstak, men väggarna kläddes blott med målad väv (ursprungligen i vitt men senare ommålad i gult sedan man ansett den vita färgen skadlig för ögonen!). Detsamma gällde för kanslirummet – rektors tjänsterum – men övriga lokaler fick nöja sig med vattenfärgsbemålad papp på väggarna.

Elof Tegnér, sedermera universitetsbibliotekarie, har givit en bild av hur lokalerna tedde sig i mitten av 1800-talet:

På andra sidan den hvälfda förstugan lågo tre små rum, utmärkta för en spartansk enkelhet i utstyrelse; men där residerade "rektorsämbetet". I det allra innersta kyffet fick man, sedan man passerat "pedellens" och akademisekreterarens rum, företräde för Hans Magnificens universitetets rektor, som dock i denna omgivning icke uppträdde i purpurmantel, icke ens vid de högtidliga tillfällen, som kallades rektorsförhör. I äldre tider voro dessa icke så alldeles sällsynta, och de förekomma äfven, ehuru mera ojämnt, i våra dagar. I hvad mån de tjänat att injaga hälsosam skräck hos vederbörande orostiftare, har berott på rektors personlighet och sätt att taga saken. I regeln torde det hafva gått patriarkaliskt till väga: den yttre omgifningen kunde i "Kuggis" sannerligen icke imponera genom sin ståt.

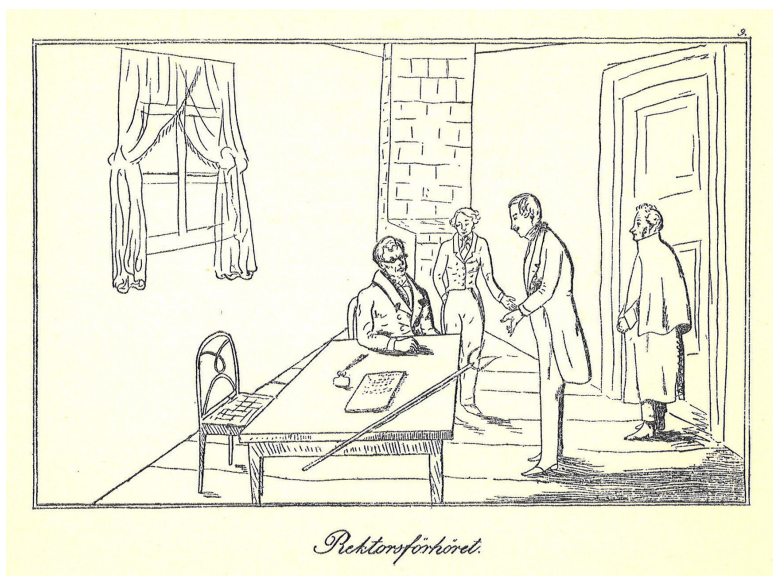
Ritning av det planerade nybygget "Kuggis" från 1798 med konsistoriets inritade förslag till ändringar av rumsdispositionen. Entrén till höger i bild var i verkligheten vänd mot söder. Bildkälla: Universitetsarkivet.

I anspråkslösare ämbetsrum har väl aldrig en myndighet med en så klingande titel utöfvat sin makt. Här, vid detta svartmålade furubord, undertecknades alla från universitetet utgående skrivelser. Väggsåpen – med öppna gallerdörrar, fyllda med universitetets arkivhandlingar – utgjorde de egentliga möblerna och bildade en dammig bakgrund till det hela. Men nog funnos de utanför stående, som det oaktadt med bäfvan trädde in i detta allra heligaste; liksom äfven de, som kände sig höjda öfver människors vanliga måttstock, när de i ämbetsutöfning intogo sin plats på rektors gamla trästol vid det simpla bordet.

Av Tegnér's skildring kan man sluta sig till att vissa förändringar i rummens användning skedde under 1800-talets gång. Det mindre arkivet hade uppenbarligen omvandlats till pedellkammare, vilket kanske i sin tur förklarar förekomsten av arkivskåp i rektors kansli (på 1880-talet skrev dåvarande rektor Gustaf Ljunggren att rektor i Kuggis "inte hade annat mottagningsrum, än ett skräpigt arkivrum"). Den tidigare pedellkammaren till vänster om ingången kom däremot i stället en period att användas som "proba" – det vill säga universitetets egen arrestlokal!

Ett praktiskt problem som uppstod under tiden i Kuggis var det ökande antalet professorer. Under hela 1700-talet hade antalet ordinarie professorer länge legat på ett dussin, sedan visserligen ökat upp till 18 men rätt snart minskat till runt 15. Under den engagerade Lars von Engeströms (en farbror till ovannämnde Sven Johan) kanslerstid i början av 1800-talet inrättades dock raskt ett antal nya professorer, främst inom Filosofiska fakulteten, och plötsligt hade man en bit över 20 ordinarie ledamöter i konsistoriet, med följd "att sjelfva consistoriebordet befans för litet och i hast måste ökas". En annan form av trångboddhet uppstod från det faktum att fakulteterna vid tiden helt saknade egna lokaler, och i brist härpå fick rektors kansli även fungera som "fakultetsrum", bland annat vid examinationer. Detta till trots gjordes vid en intern utredning om universitetets lokalbehov omkring 1833 följande kon- staterande:

Nya Academie Huset, inredt i Nedra våningen till Consistorii Sessionsrum, Archif, Ett Secreterare rum, Ett Facultets-rum och Pedell-kammare, samt i öfra endast för Naturalie-Samlingarne, behöfver inga betydliga förändringar och reparationer.

Rektorsförhöret.

I den konstnärlige lundastudenten Gustaf Carlemans illustrationer till den lilla versifierade moraliteten *En students missöden* från 1845 finns bland annat en bild som visar hur en misskötsam student kallats till förhör hos rektor i dennes rum på Kuggis. Bilden är troligen inte exakt i detaljerna, men ger i vart fall en uppfattning om den torftiga inredningen. Bildkälla: *En students missöden* (nytryck, Lund 1911).

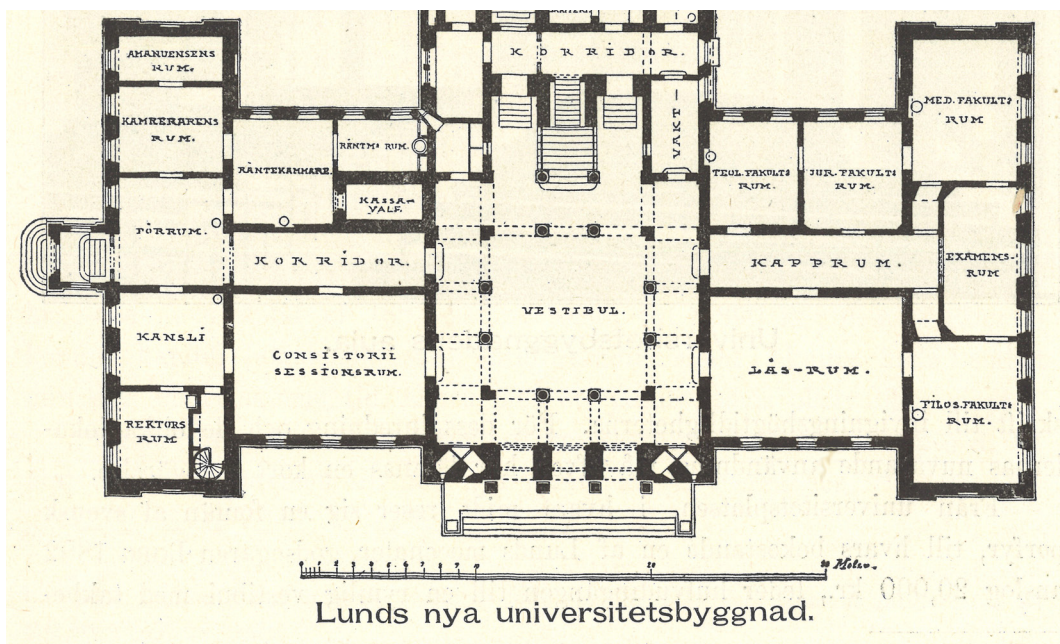
Bara drygt ett decennium senare hade man dock uppenbarligen funnit behov av utökande av förvaltningens lokaler. Då inköptes nämligen den ena av de två privatbyggnader på tomten nr 21 vid det numera försvunna Lilla torg väster om Kungshuset. Här inrättades dels ett vaktmästeri, dels särskilda lokaler för "räntekammare och kontor", det vill säga ekonomi- och byggnadsförvaltningen. Denna lösning blev dock relativt kortlivad: på 1870-talet revs såväl detta hus som det intilliggande (av historien känt som "Härbärgen" efter den informella akademiska herrklubb med Tegnér, Agardh med flera, som huserat där i början av 1800-talet) för att bereda plats för ett nytt universitetshus – det nuvarande.

TIDEN I UNIVERSITETSHUSET – MED OMNEJD (FRÅN 1882)

Redan vid universitetets 200-årsjubileum 1868 skrev historikern Martin Weibull att "uppförandet af ett nytt universitetshus i stället för det 1800–02 uppförda synes [...] endast böra vara en tidsfråga, så otillräckligt har detta blifvit i våra dagar". Om att det skulle dröja ett decennium innan denna önskan uppfylldes och om de många besvärliga turer universitet på vägen dit hade

att hantera visavi regering och riksdag, därom har jag redan utförligt redogjort i min uppsats "Alumnen som gav sitt universitet en stuga" (i promotionsprogrammet 2017 men även tillgänglig via Lucris) och skall därför inte orda närmare här. Det räcker att konstatera att grundstenen till det nya, länge önskade huset kunde läggas i maj 1878 och att universitetet kunde ta de nya lokalerna i besittning drygt fyra år senare. Därvid hade man fått en byggnad som i storlek, bekvämlighet och utsmyckning inte liknade något man tidigare haft. Här fanns totalt 40 rum, centralvärme och gasljus, och snart indrogs även telefoni.

Universitetshuset kan i sin ursprungliga planlösning sägas vara byggd längs två axlar: "en för vardag och en för fest" för att citera konsthistorikern Sten Åke Nilsson. Den senare, för ceremonier och publik verksamhet, går i öst-västlig riktning från Universitetsplatsen över atriet och in i den magnifika aulan, och hit kan man även räkna de musei- och utställningslokaler som ursprungligen fanns i Pelarsalen respektive i översta våningens galleri. I nord-sydlig riktning går däremot vardagsaxeln. Här var övervåningen vigd för undervisningsbruk medan

Planritning över östra delen av 1882 års universitetshus med universitetsledningens och förvaltningens lokaler i den södra änden av byggnadens "vardagsaxel". Bildkälla: *Lunds universitet 1872–1897* (Lund 1897).

bottenvåningen var ämnad för ledning och förvaltning. Rektor hade dock inte sitt tjänsterum i dess norra ände såsom vi i modern tid vant oss vid utan tvärtom längst söderut. Detta berodde på att utrymmena norr om atriet ursprungligen var avsedda för fakulteterna som här hade var sitt kontor, ett gemensamt lärum (det nuvarande konsistorierummet) och ett dito examensrum. Den centrala förvaltningen satt däremot i den södra änden, och hade i vardagslag sin entré snarare via trappan på sydgaveln än genom atriet. Det var den vägen som bland annat nyanlända studenter fick vandra då de högtidligen skulle inskrivas i universitetets matrikel. Detta skedde i det första rummet på höger hand där akademisekreteraren satt. Därefter fortsatta man in i rektors innanför liggande tjänsterum och skakade hand med denne (det faktum att dessa rum hade fönster i söderläge medförde, som jag tidigare berättat om i en artikel i alumninyhetsbladet *Lundensaren*, att en excentrisk akademisekreterare en sommar runt sekelskiftet 1900 använde rummet för hälsogivande "solbad" i sin adamskostym – och därvid närmast skrämde slag på husets städerska!). Norr om rektors och sekreterarens rum låg det nya konsistorierummet.

Till vänster – från gavelentrén räknat – låg räntekammarens lokaler med särskilda kontor för såväl räntmästare

som kamrerare och amanuens. Därtill fanns ett präktigt murat kassavalv, vars ståldörr än i dag kan beses (själva valvet har dock till stor del öppnats för att kunna rymma en hiss och en handikappingång). Därmed hade de tidigare under några decennier separerade kamerala respektive administrativa funktionerna inom förvaltningen åter sammanförts på en plats, och här skulle de också i stort förbli under mer än ett halvsekel. Detta möjliggjordes av den administrativa personalens även fortsatt mycket ringa antal. Ännu år 1950 utgjordes den centrala förvaltningen av blott 17 personer, alltjämt uppdelade på de i 1600-talet bottande enheterna "Kansliet" (under akademisekreteraren) och "Räntekammaren och kontoret" (under akademiräntmästaren). Detta kan ställas mot att universitetet då hade kommit upp i runt 2800 studenter och 340 lärare – mer än tio gånger så mycket som man haft på 1700-talet. Under den kraftiga expansion som universitetet genomgick under de närmast följande decennierna halkade förvaltningen därtill relativt sett efter ytterligare: 1960 hade studentantalet nästan tredubblats mot tio år tidigare och lärarantalet stigit till 485, men den teknisk-administrativa personalen – allt från vaktmästare till chefstjänstemän – hade bara stigit till 25 (däribland en nyinrättad "verksläkare"; embryot till dagens företagshälsovård). Att döma av de samtida universitetskata-

Interiör från det ursprungliga rektorsrummet i universitetshusets sydöstra hörn med Axel Moberg, universitetets rektor 1926–1936. Foto av Per Bagge 1935. Bildkälla: Universitetsbiblioteket.

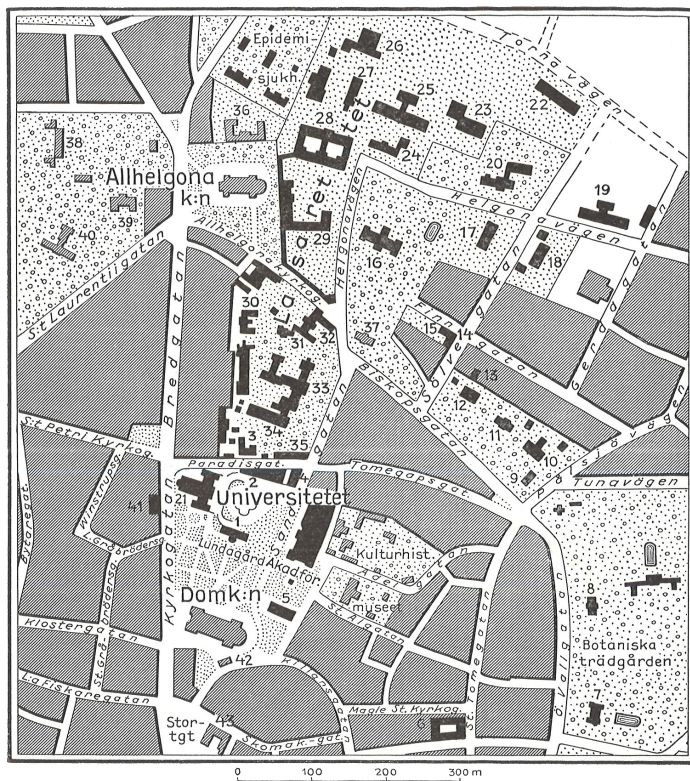
logerna verkar dessa ännu i allt väsentligt ha fått plats i Universitetshuset.

Det var först i mitten av 1960-talet som även förvaltningen "exploderade" och därtill gavs en helt ny organisation. Den indelades nu dels i en utbildningsbyrå, dels i en administrativ byrå med ett antal undersektioner: för juridik, för utredning och planering, för personaladministration och för det kamerala. Totalt arbetade här nu nära 80 personer (samtidigt hade studenterna dock blivit 11.700 och lärarna drygt 700). Det är därför förståeligt att man nu ånyo behövde se sig om efter ytterligare lokaler även för förvaltningen. Men var? I den generalplan för universitetets framtida utbyggnad som utarbetades i samarbete med Kungl. Byggnadsstyrelsen 1948 hade föreslagits att administrationen skulle flytta in i "det gamla bibliotekshuset i Lundagård", alltså Kungshuset. Detta slapp dock den gången att kontoriseras,

och fick i ännu ett antal decennier fortsatt tjäna undervisningen. Förvaltningens första lösning tycks i stället ha blivit att inköpa eller förhyra befintliga privatfastigheter. En av de första sådana var ett pampigt jugendhus i fyra våningar på Bredgatan 4, vilket sedan skulle fortsätta att tjäna delar av universitetsförvaltningen ända fram till 2008, då det såldes genom Akademiska hus och åter blev bostäder. Hit flyttade på 1960-talet bland annat Utrednings- och planeringssektionen, Byggnadskontoret och delar av Utbildningsbyrån (den senare hade dock även lokaler på Kyrkogatan 19).

Är huset på Bredgatan numera avyttrat så finner man alltjämt stora delar av förvaltningen på det område som man expanderade in på härnäst: Paradislyckan. Här kunde man runt 1970 börja etablera sig i byggnader som blev lediga allt eftersom universitetssjukhusets kliniker (och därmed de medicinska institutionerna) flyttade upp

KARTA ÖVER UNIVERSITETSOMRÅDET
(1948)

Karta över universitetets samlade lokalbestånd 1948. Ledning och förvaltning var då ännu helt placerade i universitetshuset. Bildkälla: *Historiska notiser kring Lunds universitets byggnads- och markfrågor* (Lund 1951)

till det nya lasarettområdet vid Blocket. Ett tecken på att förvaltningen nu började bli så geografiskt utspridd att det inte längre var självklart var man hittade vad och vem inom den, är att man från och med läsåret 1973/74 började trycka en karta över förvaltningens byggnader i den interna personal- och adresskatalogen.

Organisatoriskt kom förvaltningen att från 1970-talet successivt delas upp i allt fler specialiserade sektioner, byråer och sekretariat, och i och med den organisation som knätsades vid 1977 års högskolereform – med separata enheter för ekonomi, personal, information,

juridik, byggnader et cetera – kan man säga att mycket av grunden var lagd till universitetets gemensamma förvaltning som den ser ut i dag trots allehanda namnbyten, omorganisationer, nyinrättningar, avvecklingar och lokalbyten inom ett allt mer expanderande universitetsområde. Samtidigt försvann det gamla kollegiala konsistoriet för att ersättas av en universitetsstyrelse av mer modernt snitt. Som historiker nedlägger jag därför här pennan, lämnande en mer detaljerad skildring av de senaste decenniernas lundaakademiska förvaltnings- och byggnadshistoria åt senare efterföljare.

Fredrik Tersmeden
Arkivarie vid Universitetsarkivet

Med början läsåret 1973/74 lät universitetet i sin personal- och adresskatalog trycka en karta över förvaltningens alltmer ökande lokalbestånd. Bildkälla: *Lunds Universitets katalog 2 – Lärare, administration läsåret 1973/74* (Lund 1973)

KÄLLOR

Originalhandlingar:

Lunds universitetsarkiv: Räntekammarens och kontorets arkiv, serie E 10 B (byggnadsritningar)

Tryckta källor och litteratur:

1948 års generalplan för utbyggning av Lunds universitet (med förord av Assar Hadding) (Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd 1, bd 46, nr 6; Lund 1951)

P G Ahnfelt: *Lunds universitets historia – Första delen* (Stockholm 1859)

Thomas Hellquist & Bianca Heymowska: *Kungshuset – Rekonstruktion av rumsdisposition och användning 1582–2006* (Lund 2007)

Arvid Leide: *Akademiskt 1700-tal – Minnesbilder från Lunds Universitet* (Föreningen Gamla Lunds årsskrift 53; Lund 1971)

C J Lenström: "Historisk Blick på Sveriges Universiteter" i Fredrik Barfod (red): *Brage og Idun – Et nordisk Fjaerdingsårsskrift*, band 5, häfte 1 (Köpenhamn 1842)

Gustaf Ljunggren: *Inbjudningsskrift till den högtidlighet hvarmed nya universitetshuset i Lund kommer att invigas den 27 september 1882* (Lund 1882)

Lunds Kungl. universitets katalog resp Lunds universitets katalog (spridda årgångar 1950–1965)

Lunds Universitets katalog 2 – Lärare, administration (spridda årgångar 1970–1976)

Yngve Löwegren: *Kuggis – Ett stycke universitetshistoria* (Föreningen Det Gamla Lunds årsskrift XLV; Lund 1963)

Andreas Manhag: *Kraftstorg – Lunds mittpunkt och baksida under 500 år* (Lund 2017)

Eva Martelius: "Institutioner i Lund blir bostäder" i *Sydsvenska Dagbladet* 2008-08-28 (nätupplagan)

Francisco de Miranda: *Miranda i Sverige och Norge – General Francisco de Mirandas dagbok från hans resa september–december 1787* (utgiven av Stig Rydén; Stockholm 1950)

Sten Åke Nilsson: *Universitetshuset i Lund* (2:a bearbetade upplagan; Lund 1994)

Fredrik Schrevelius: *Lunds akademis constitutioner* (Lund 1832)

Hans Hugold von Schwerin: *Lundagårdshuset – Dess byggnadshistoria* (Skrifter utgivna av Föreningen Det Gamla Lund XVI–XVII; Lund 1935)

Elof Tegnér: *Lunds universitet 1872–1897* (Lund 1897)

Elof Tegnér: *Från farfarsfars och farfars tid – Små ströftåg på historisk mark* (Stockholm 1900)

Martin Weibull & Elof Tegnér: *Lunds universitets historia 1668–1868* (Lund 1868)

Per Örtengren: *Historiska notiser kring Lunds universitets byggnads- och markfrågor* (Lunds universitets årsskrift. N. F. Avd 1, bd 46, nr 5; Lund 1951)